

PLATEBNÍ STYK A ZÚČTOVÁNÍ

Mezibankovní platební styk

Při bezhotovostním platebním styku se peníze převádějí z účtu plátce na účet příjemce platby. Z toho vyplývá, že provádění bezhotovostního platebního styku je vyhrazeno peněžním institucím - bankám, u kterých mají jejich klienti uloženy peníze na účtech. Banky provádějí platby na základě příkazů svých klientů, předávaných formou písemného dokladu (tiskopis příkazu k úhradě, šek apod.) nebo technickými prostředky (příkazy předávanými na datovém nosiči, elektronicky počítačem spojeným s bankou, hlasově běžným telefonem, zvláštní bankovní aplikací prostřednictvím mobilního telefonu, příp. můžeme za elektronický příkaz k úhradě považovat i použití platební karty).

Pokud plátce i příjemce platby mají své účty u stejné banky, provede převod peněz (zúčtování na účtech) tato banka ve svém vlastním zúčtovacím centru. V případě, že plátce a příjemce platby mají své účty u různých bank, musí banka plátce použít pro převod peněz mezibankovní zúčtovací centrum.

Mezibankovní zúčtování v ČR

Od roku 1980 v Československu fungoval systém **ABO**, jehož cílem bylo vytvořit tzv. bezdokladový systém platebního styku. Tento systém však byl koncipován pro jednodušší bankovní soustavu a tak byl po roce 1989, kdy došlo k založení nových bankovních ústavů, brzdou dalšího vývoje v bankovníctví a musel být postupně měněn.

Zúčtovací centrum SBČS v bývalém Československu bylo uvedeno do provozu 8. března 1992. Po rozdělení Československa počátkem roku 1993 bylo na Slovensku vytvořeno nové zúčtovací centrum, zatímco bývalé federální zúčtovací centrum zůstalo v ČNB. Zúčtovací centrum ČNB provozuje platební systém **CERTIS** (Czech Express Real Time Interbank Gross Settlement system), který je jediným systémem mezibankovního zúčtování v České republice. Všechny banky v České republice jsou povinny převádět si navzájem peněžní prostředky v české měně prostřednictvím platebních systémů provozovaných Českou národní bankou.

Základní principy systému CERTIS

Systém je založen na následujících principech:

- brutto zúčtování v reálném čase (Real-Time Gross Settlement, RTGS; t.j. zpracování a vypořádání každé operace se provádí kontinuálně v reálném čase);
- povinná přímá účast všech obchodních bank;
- přímé bilaterální vztahy mezi centrálou dané banky a zúčtovacím centrem ČNB;
- zúčtování probíhá na účtech mezibankovního platebního styku vedených v ČNB (které slouží zároveň jako účty povinných minimálních rezerv);
- neodvolatelnost položek akceptovaných zúčtovacím centrem;
- na účtech mezibankovního platebního styku není povoleno debetní saldo;
- ČNB poskytuje obchodním bankám vnitrodenní úvěr na jejich plánovaný předpokládaný nedostatek prostředků zajištěný cennými papíry banky v systému SKD (systém krátkodobých dluhopisů);
- nekryté platby nejsou ani realizovány ani odmítnuty, ale drženy ve frontě (se dvěma stupni priority);
- zpracování různých typů transakcí (úhrady, storna, neúčetni výzvy k inkasu, informační položky);
- poskytování úvěru přes noc ze strany ČNB;
- zúčtovací centrum zpracovává pouze transakce v českých korunách.

Popis činnosti zúčtovacího centra ČNB

Zúčtovací centrum ČNB zajišťuje veškerý mezibankovní platební styk v české měně na území České republiky. Za tímto účelem má každá banka v ČNB otevřen úročený účet v českých korunách (účet mezibankovního platebního styku), který používá k vyrovnání svých mezibankovních plateb. ČNB provádí příkazy k převedení finančních prostředků z těchto účtů na základě instrukcí banky - majitele účtu mezibankovního platebního styku.

Formy platebního styku

Členění z hlediska způsobu placení

- *Hotovostní platební styk* – forma platebního styku, při níž dochází mezi plátcem a příjemcem k přesunu peněz v hotovosti. Banka sehraává pouze omezenou roli při výdeji peněz z účtu a následně při jejich složení na účet.
- *Bezhotovostní platební styk* – forma platebního styku, kdy dochází k úhradě/inkasu pouze bezhotovostním převodem na účtech plátců a příjemců u bank, tj. bez použití hotových peněz

Členění z hlediska teritoria

- *Tuzemský platební styk* – odehrává se mezi subjekty uvnitř národní ekonomiky, zpravidla v tuzemské měně
- *Zahraniční platební styk* – odehrává se mezi tuzemskými a zahraničními subjekty, představuje tedy platby do a ze zahraničí, včetně plateb prováděných tuzemskými subjekty v zahraničí

Členění z hlediska druhu klientů

- *retail* – týká se plateb klientů, které se vyznačují tím, že výše jednotlivé platby je relativně nízká a jejich počet relativně vysoký,
- *wholesale* – týká se zpravidla plateb obchodní povahy, u kterých je výše jednotlivých plateb zpravidla vyšší.

Členění z hlediska náležitostí původních dokumentů

- *Hladké platby* – neobsahuje bankovní závazek a nemá vazbu na průvodní dokumenty. Jde o nejrozšířenější formu.
- *Dokumentární platby* – má bezprostřední vazbu na průvodní dokumenty a případně obsahuje i bankovní závazek

Členění z hlediska lhůt k provedení

- *Přednostní (expresní) platby* – zajišťuje přednostní okamžité, resp. Urychlené odepsání peněžních prostředků z účtu klienta oproti běžným standardům stanoveným v obchodních podmínkách banky.
- *Standardní platby* – zajišťuje provedení příkazu klienta podle standardních, předem dohodnutých podmínek. Klient za jeho provedení neplatí žádný poplatek navíc.

Nástroje platebního styku

- **hotovostní platební styk**

Největší část hotovostního platebního styku představují běžné každodenní úhrady prováděné občany. Většina těchto plateb probíhá mimo bankovní sféru.

Hotovostní platby jsou obvykle oboustranné, což znamená, že na obou stranách transakce (u dlužníka i u věřitele) si uchovávají hotovostní formu. Existují však i platby, během kterých peníze svoji formu promění – z hotovostních peněz se stanou peníze bezhotovostní nebo naopak. V tomto případě mluvíme o částečně hotovostním platebním styku. Jako příklad mohu uvést vklad třetí osoby na můj běžný účet v bance.

Důležitou roli při hotovostním platebním styku mají banky a pošty. Banky zásobují národní hospodářství potřebnou hotovostí a vracejí do centrální banky hotovostní peníze, které jsou v daném okamžiku v národním hospodářství přebytečné.

- **příkaz k úhradě**

Bankovní úhrada je základním nástrojem tuzemského bezhotovostního placení. Tento typ platby zadává plátce své bance příkazem k úhradě. Plátce jím příkazuje bance, aby z jeho běžného účtu převedla na účet příjemce stanovenou částku.

Základní přednosti bankovní úhrady spočívají v tom, že je to nástroj jednoduchý, rychlý a levný, který vyhovuje i požadavku, že příkaz k placení by měl udělit ten, kdo je majitelem běžného účtu a kdo je současně v postavení dlužníka. Ten také nese výlohy spojené s platbou. Příkazce může příkaz k úhradě zrušit nebo změnit pouze pokud již bankou nebyl proveden.

- **příkaz k inkasu**

Bankovní inkaso je protějškem bankovní úhrady. Technika provedení platby je v podstatě stejná jako u bankovní úhrady. Základní rozdíl mezi oběma formami spočívá v tom, že v případě bankovního inkasa zadává podnět k platbě příjemce platby – beneficiant.

Obecně takový způsob zadání platby není možný, s prostředky na běžném účtu je totiž oprávněn manipulovat pouze jejich majitel (nebo osoba s dispozičním právem). Nutným předpokladem pro provedení inkasa je proto dohoda mezi bankou a majitelem běžného účtu, ze které vyplývá, že majitel povoluje inkaso ze svého běžného účtu. V této dohodě se specifikuje, kdo smí příkaz k inkasu zadat a může zde být stanoven limit (maximální částka) inkasa. Inkasní příkaz zadává beneficiant příkazem i inkasu. Inkasní příkaz existuje v obdobných modifikacích jako příkaz k úhradě.

Placení na základě inkasního příkazu je méně obvyklé, ale existují některé druhy plateb, u kterých je tato forma placení obzvláště vhodná a je využívána přednostně. Jedná se zejména o platby za takové druhy služeb, kde zákazník nemůže vnášet námitky proti ceně, kvalitě a množství dodané služby (například platby za vodné, stočné, plyn, elektřinu apod.).

- **šeky**

Šeky jsou klasickým nástrojem platebního styku. Jsou použitelné i jako nástroj při výběrech hotovosti, ale především jsou nástrojem bezhotovostního placení. Lze se s nimi setkat v obchodním platebním styku i při neobchodních platbách soukromých fyzických osob. Obliba a rozšíření šeků je v jednotlivých zemích různá.

V ČR je používání šeků upraveno směnečným a šekovým zákonem (č.191/1950 Sb.), který je v souladu s tzv. Ženevskými konvencemi, což je mezinárodně platná dohoda, podle níž je šekové právo upraveno v řadě zemí, především v oblasti kontinentální Evropy. Druhou oblastí, ve které je šekové právo založeno na odlišných zvyklostech, je oblast angloamerická. Do této oblasti patří zejména USA, VB, Kanada, Austrálie, Nový Zéland a Jihoafrická republika.

Šek je CP, který obsahuje bezpodmínečný příkaz výstavce šeku bance (šekovníkovi), aby vyplatila z jeho účtu oprávněnému majiteli šeku peněžitou částku uvedenou na šeku.

- **platební karty**

Platební karta je moderní platební nástroj ve formě plastické karty odpovídající mezinárodním normám, kterou oprávněný držitel může provádět bezhotovostní platby a výběry hotovostí.

V současné době jsou platební karty vydávány především bankami, ale existují i významní nebankovní vydavatelé platebních karet, jako jsou společnosti Diners Club Int., American Express apod.

Druhy platebních karet

Hledisko třídění	Druhy karet
Způsob zúčtování transakcí	Charge Card (platební karta) Credit Card (úvěrová karta) Debet Card (debetní karta)
Způsob použití karty	- bankomatová karta šeková záruční karta platební karta elektronická nebo univerzální předplatní karta
Rozsah použitelnosti	systém uzavřený systém otevřený
Druh záznamu na kartě	karty s reliéfním záznamem karty s magnetickým záznamem čipové karty laserové karty
Druh subjektu	osobní karta služební karta
Úroveň a rozsah služeb	základní (Mass Card) specializovaná (Business Card) prestižní (Silver, Gold) výběrová (Privilege, Signia)

- **dokumentární akreditiv**

Dokumentární akreditiv je písemný závazek banky, vystavený na základě žádosti jejího klienta (příkazce, kupujícího), zaplatit určenou peněžní částku podle stanovených akreditivních podmínek. Podmínkou pro splnění tohoto závazku je předložení předepsaných dokumentů ze strany prodávajícího.

Ve většině zemí není dokumentární akreditiv upraven zákonem, účastníci se řídí pouze zavedenými zvyklostmi. V našem právním řádu je dokumentární akreditiv upraven v obchodním zákoníku.

Dokumentární akreditiv je jedním z nejpoužívanějších platebních instrumentů, což vyplývá z výhod, které přináší oběma smluvním stranám. Oběma stranám poskytuje akreditiv jistotu v případě, že byl zvolen vhodný druh akreditivu, že byl vystaven dobrou bankou a že byly splněny akreditivní podmínky. Jedná se ovšem o poměrně nákladný instrument.

- **dokumentární inkaso**

Dokumentární inkaso je forma platebního styku, při které je vydání dokumentů a tedy i zboží podmíněno zaplacením nebo akceptací směnky či splněním jiných podmínek. Tento platební nástroj je vhodné použít tam, kde není vhodné požadovat vystavení dokumentárního akreditivu, ale kde je požadována vyšší jistota placení, než jakou skýtá přímá úhrada. Dokumentární inkaso může být použito i v tuzemském platebním styku. Právní náležitosti při zpracování dokumentárních inkas se u nás řídí obchodním zákoníkem a Jednotnými pravidly pro inkasa publikovanými Mezinárodní obchodní komorou v Paříži. Podle těchto pravidel jsou inkasní pohledávky pohledávkami klienta, nikoli inkasní banky, které jsou doklady pouze svěřeny k obstarání inkasa. Splnění inkasních podmínek je závislé na rozhodnutí kupujícího. Výlohy spojené s obstaráním dokumentárního inkasa hradí příkazce (prodávající), pokud není výslovně stanoveno jinak.

- **směnka**

Směnka je cenný papír vyjadřující bezpodmínečný písemný dlužnický závazek. Je instrumentem obchodního úvěru, sama o sobě je vyjádřením dluhu. Směnka může vzniknout z různých příčin a vyznačuje se abstraktností. Znamená to, že není nutné uvádět bližší okolnosti, které vedly k jejímu vystavení nebo přijetí.

Směnka je listina, která dává jejímu právoplatnému majiteli právo na zaplacení peněžní pohledávky ve směnce uvedené. Toto právo uplatňuje majitel směnky vůči tomu, kdo na tuto listinu napsal své závazné prohlášení a podepsal se pod ně. Aby byla určitá listina směnkou, musí mít zákonem předepsané náležitosti

- **hladké platby**

V mezinárodním platebním styku je nejvíce rozšířeným nástrojem platební příkaz. Používá se ve všech oblastech zahraničního platebního styku, to znamená při obchodech se zbožím, službami, při pohybu kapitálu a kapitálových výnosů, při platbách mezi bankami. Banky tyto platební příkazy do zahraničí označují názvem hladké platby.

- **bankovní záruka**

BZ je závazkový, dokumentární nebo nedokumentární zajišťovací instrument. Oproti akreditivům představuje levnější prostředek k zajištění. Abstraktní záruky musí být vyplaceny na první požádání bez námitek, u akcesorických záruk lze vznést námitku.

Elektronický platební prostředek a elektronické peníze

Elektronickým platebním prostředkem je:

- a) prostředek vzdáleného přístupu k peněžní hodnotě, při jehož použití se většinou vyžaduje buď osobní identifikační číslo - PIN nebo heslo, podpis a průkaz totožnosti. Jsou jím především debetní i úvěrové platební karty s elektronickou funkcí a prostředky přímého bankovníctví – homebanking, telefonní a internetové bankovníctví,
- b) elektronický peněžní prostředek, který musí současně splňovat tyto vlastnosti:
 - je to platební prostředek,
 - uchovává peněžní hodnotu v elektronické podobě,
 - je přijímán jako platební prostředek i jinými osobami než je jeho vydavatel.

Elektronické peníze jsou peněžní hodnota v elektronické podobě uchována na elektronickém peněžním prostředku, tedy elektronickém zařízení, buď samostatném nosiči nebo v paměti počítače. Vydavatel elektronických peněz je vždy totožný s vydavatelem elektronického peněžního prostředku. Elektronické peníze nesmějí být vydány jinak než proti zaplacení stejné nebo vyšší hodnoty peněžních prostředků.

Mezinárodní platební styk

Platební styk v rámci EU se nazývá přeshraniční. Přeshraniční převod je převod peněžních prostředků z jednoho členského státu Evropské unie nebo státu tvořícího Evropský hospodářský prostor do jiného členského státu Evropské unie nebo Evropského hospodářského prostoru v domácí měně kteréhokoliv takového státu až do výše protihodnoty 50 000 eur přepočtené podle devizového kurzu vyhlášeného Evropskou centrální bankou.

Bankovní spojení v mezinárodním platebním styku

V mezinárodním platebním styku se bankovní spojení skládá z mezinárodního čísla účtu IBAN (International Account Number) a adresy banky v podobě identifikačního kódu BIC (Bank Identifier Code).

BIC kód je stanovený mezinárodním standardem pro zaslání zpráv v rámci systému S.W.I.F.T., je tedy shodný se swiftovou adresou banky..

IBAN slouží k identifikaci účtu klienta finanční instituce v mezinárodním měřítku. Důvodem jeho zavedení je automatizované zpracování přeshraničních plateb bez rizika špatně zadaného čísla účtu. Každá země si sama určí strukturu IBANu, přičemž pevně stanoví pozice, na kterých je kód banky nebo pobočky banky a číslo účtu v rámci banky nebo pobočky banky.

IBAN pro Českou republiku:

V elektronické formě se IBAN skládá z 24 alfanumerických znaků bez mezer a jiných oddělovačů: CZ6508000000192000145399. V písemně formě je 24 znaků IBANu rozděleno do šesti skupin po čtyřech znacích oddělených mezerou: CZ65 0800 0000 1920 0014 5399.

Evropské platební systémy

Z důvodu zajištění platebního styku existuje v Evropské měnové unii několik clearingových systémů. Tyto systémy jsou schopny provádět platby v euro v reálném čase mezi všemi členskými státy zóny. Před vstupem do Evropské unie nemohly být české banky přímými účastníky těchto systémů, proto si otevíraly korespondentské účty u významné banky v členském státě EU a přes ni prováděly platby prostřednictvím systému TARGET, EURO1, STEP1, STEP1. Po vstupu do unie se komerční banky mohou stát přímými účastníky platebních systémů v EU.

TARGET (Trans-European Automated Real-time Gross settlement Express Transfer system) je nadnárodní clearingový systém pro euro, který je provozován Evropskou centrální bankou. TARGET vzájemně propojuje národní clearingové systémy při centrálních bankách členských zemí EU s platebním systémem Evropské centrální banky.

Clearingová společnost **EBA** (Euro bankovní asociace) byla založena v červnu roku 1998. Založilo ji 52 hlavních evropských a mezinárodních bank za účelem vlastnit a provozovat platební systém EURO1. V současnosti je zapojeno do EBA clearing 70 bank - akcionářů a přes systémy **EURO1, STEP1 a STEP2** nabízí mezibankovní zúčtování a vyrovnání plateb velkých i malých objemů širokému společenství bank v Evropské unii.

Systém **SEPA** se stane jednotnou platební oblastí a bude se vztahovat na všechny státy EU. Aby byl cíl úspěšně dosažen, musí dojít k vyvinutí nových společných nástrojů, standardů a infrastruktury. Znamená to vybudování panevropského clearingového centra prostřednictvím dílčích kroků a dohod. Po plném zavedení SEPA v roce 2010 by se měly uživatelům snížit náklady na přeshraniční platby o 70 až 90 procent a navíc by SEPA ve svém konečném důsledku měla znamenat i úspory pro banky.

SWIFT

V současné době se k získávání dat platebního styku mezi bankami v mezinárodním měřítku používá dvou systémů: dálnopis a SWIFT. U dálnopisu se jedná o starší způsob předávání informací. V oblasti platebního styku jej dnes využívají pouze menší finanční instituce, které nemají finanční prostředky k připojení na síť SWIFT. Síť SWIFT se dnes podle údajů ČNB provádí téměř 99% všech operací. SWIFT je vlastně napojení všech účastnických bank a jiných finančních institucí na počítačovou síť. Tato síť pak umožňuje rychlý, spolehlivý a bezpečný přenos informací a příkazů, týkajících se prováděných finančních operací.